

Инкилоб тўлқунининг мудхиш зарбалари билинарлик даражада секинлашган шу замонда ишлар ўз табиий йўлига кирган кабидир. Шу каторда табиий ўларок мактаб ва талабалик жараёни ҳам асосий чизикларга туша бошлади. Энди битта-яримта тузуккина мактаблар кўринмакда, турли шаҳарларда жиддий ўқуш толиблари давом этмакдадир. Самарканд вилоят билим юрти эшитганимизга кўра бу йил кенгайтирилиб, уч юзга яқин талаба қабул қилиб, тўққиз йиллик бир иш мактаби қурулмокчи ва хоказо.

Мактаб ҳаётининг энг муҳим нуқтаси бўлган илмий тарафи ҳам бултургиларга қараганда оз-моз жонланмокда ва баъзи ташаббускор маорифчиларнинг ҳаракатлари соясида ташқаридан муаллимлар кетурмакда ва уларнинг таъмини учун тиришилмокдадир.

Буларнинг устига Қофқозёга ва ички Русияга талабалар ҳар йилгидан кўбрак юборилмокда, ҳатто Бакуда Самарканд вилояти ўқувчиларининг таъмини учун ўттиз кишилик ётоқхона тузулмакдадир. Бу сўнги воқеа Туркистоннинг ўқувчи ҳаёти йўлида жуда катта қадам саналиши мумкин. Чунки барчаси маълумки, Туркистоннинг ўзида бошланғич мактабларимиз бўлса-да, бу кунги олий таҳсил кўриш орзусида бўлган ёшларнинг эҳтиёжини қоплаб олатурган мактабларимиз йўқ. Бунинг учун бирдан-бир чора, табиий, хорижга талабалар юборишдир.

Масқовда Туркистон ҳуқумати таъминоти билан яшайтурган ўқувчилар бўлса ҳам, ҳалигача Қофқозё учун йўқ. Кўб ташаббуслар бўлган бўлса ҳам, маатаассуф, натижасиз қолган эди. Бу кунги Самарканд вилояти талабалари учун тузилган ётоқхона қамбағал талабаларнинг бир оз роҳатда ўқушга давом этишларини таъмин қила олса жуда катта хизмат қилган бўлур. Бу ўрунлик қилинган ҳаракатни жуда олқишламок керақдир.

Бундан бошқа Туркистоннинг бошқа шаҳарларида қачонлар бошланғич янги мактаб бинолари қуриш ҳаракати кечрак бўлса ҳам, бошланғич қаби кўринадир. Самарқандда авқоф шўъбасининг ва маориф бюросининг ташаббуслари диққатга шоёнқдир. Қизлар маорифи ҳам бу йил ўтганлардан кўра жиддийлашқандир. Ёздаги курсдан истифода этган хотин-қизлар борлиги кўриладир. Бу йил эса қизлар мактабининг ададини орқдирмок ҳаракати кўриладир.

Юқоридаги сатрларни ўқугонлар албатта сезадирларқим, маориф ишлари тўғрисида ҳалигача ёзилган нарсаларга қараганда бу кунгиси бошқачароқдир.

Ҳалигача биз у керақ, бу керақ деб эдик. Бугун эса қилган ишларимизнинг натижасини кўриш билан қувонамиз. Албатта, бу ишларга фаолият билан қиришган маориф доираларини қутлаймиз.

Энди келамиз нашриёт ишларига: Бу йил бу майдонда қилинатурган муҳим ишлар бор. Фурсатни қўлдан қочирмаслик ва ташаббусни бир оз орқдириш соясинда албатта кўб ишлар қилиш мумқинқдир. Мактаб қитоблари ҳозирлаш масаласи илмий ҳайъат томонидан кўрилаётган бўлса ҳам ҳалигача майдонга қикқони кўрилмайқдир. Тайёрланган мактаб қитобларини тезроқ босқдиришга ҳаракат қилиш керақдир. Буни эса ёлғиз илмий ҳайъатга топшуруб ўлтириш ҳатодир. Ҳар ердаги маориф бюрolari бунинг оддий жихатини таъмин қилишга ёрдам берсалар, биз аминмиким, илмий ҳайъатнинг ишлари тезрак майдонга отилган бўлур. Чунки бизнинг илмий-адабий соҳамиз ҳозир жуда қийин ва ишламаган холдақдир. Буни ишлаш кўб захматларга ва бу захматлар эса, табиий, моддий таъминотга боғлиққдир.

Биз доимо ҳгшқни оқартиш керақлигини такрор қиламиз. Фақат бу тўғрида жиддий ҳаракат қилмаймиз. Бир ёқдан ҳалқни ҳат ва саводли қилишга тиришамиз. Фақат ҳат ва

саводликларимизнинг кандай нарсалар ўқушларини хотирга келтурмаймиз. Канча кам бўлса бўлсун бизда хат ва саводлик кишилар бор. Уларнинг мутолаа килатургон нарсалари эскидан бизга маълум. Инкилобдан илгари Туркистоннинг хар кайси шахрида шу мутолаачиларни таъмин килатургон асарлари узулмасдан босдирилиб, таркатилиб турар эди. Холбуки, бу етти йилда хеч бир мутолаага яроклик нарса хеч бир ерда босилмади. Яримчик газеталар, бир чикиб ётатургон бир неча сон мажаллалардан бошка хеч нарса бўлмади. Холбуки, ўтган йилларга карагонда хозир мутолаага хавасли кишилар кўпайган ва кундан-кун кўпаймакдадир. Хозир эски вақтда бўлмагон бир муаллимлар зумраси борким, булар учун мутолаа китоблари хаёт масаласидир. Мажаллаларимизда таълим-тарбияга оид арзимас, илмий бўлмагон маколалардан бошка нарса йўқдур. Халигача муаллим

кўлида рахбар бўларак нарса йўқдир. Бизда асар ёзатургон киши йўқ экан, таржима кила олатургонлар хар вақт топиладир. Энг мухим нарсаларни чет тиллардан таржима килиш керакдир. Бу кун мактабларни тузатиш учун энг биринчи масала, муаллимларни кучайтиришдир. Бу эса таълим-тарбияга оид илмий асарлар билан ва махсус бир таълим-тарбия мажалласи воситаси билан бўлиши мумкин. Буни очик билиш керакдирким, Туркистоннинг бошига келган балолардан кутулиш ёлгиз маориф оркасидагина бўладир. Бу муаллимлар зумрасидан бошка ҳукумат доираларида ишлайтургонлар, талабалар, янги хат ва саводлари чикгон ишчилар кўпаймакдадирким, буларга хам табиий ўларок, эҳтиёжларини таъмин этарлик мутолаа китоблари керакдир. Овруполикларда ҳукумат идораларидан бошка хусусий ширкатлар тарафидан хам кўб яхши нарсалар босдирилиб таркатиломқдадир. Биз шулар орасида бизга ва бизнинг маишатимизга тўғри келадиган рўмонлар, хикоялар ва турли-турли китобчалар олсок мумкиндир. Буларни таржима килиш ва б

осдириш лозим. Ман ўйлайманким, хозирда бундай нарсалар кўб таркаладир.

Ўтканларда бўлгон каби зарар килинмаса керак.

Халигача Туркистоннинг бир тарихи ва жугрофияси босилмагондир. Бутун туркистонлилар учун биринчи даражада ўз мамлакатларини танишлари лозим бўлса, хали бундан махрумдирлар. Бухоро назорати тарафидан бир-икки тарих китоби таржима килингон ва ёздирилгон бўлса хам халигача босдирилмагони кизикдир. Туркистонда таржима килдириш кийин экан, Бухорода тайёр асарни тайёр матбаа ва асбоб бор экан, босдирмай туриш жуда катта жинойятдир. Айникса, Бухоро инкилобига оид Туркистонда бирдан-бир ёзилгон асарким, унинг Туркистон учунда ахамияти буюқдир. Халигача босилмай туриши нашриёт ишлари билан машгул кишиларнинг тушунмасликлари бўлмаса нима бўла олур? Истар Бартолд ва Вамбери асари бўлсун, истар С. Айний асари бўлсун, мукамал бир Туркистон тарихи бўла олмасалар хам мухим материаллар бера оладирлар. Бухоро ҳукумати ўз асарларини босдириш билан ўз тарихида энг мухим бир иш килгон бўла олади. Факат афсуским, бу сохада жуда кеч колди.

Бу йил тагин бошка бир килинадургон иш бор. Буда Навоий эсдалигидур. 1925-нчи йилда шу чокларда машхур шоиримиз Навоийнинг тугилганига беш юз йил тўладир. Унинг шарафига бир тантанали тўй ясаш керакдир. Бу бир йил муддатида Навоийнинг мукамал таржимаи холи ёзилиши ва ясалиши лозим. Унинг аслига мувофик расмини тайёрлаш керакдир. Мумкин бўлса, жуда топилмайтургон бир асарини билдириш ва Навоийнинг кичик, кўлда бир мунтахаб шеър мажмуасини таркатиш керакдир. Хар миллат ўзини буюк кишилари билан исбот килладир. Хозирги вақтимизда фахр

килатургон кишиларимиз йўк экан, бир оз тарихимиздагиси билан мактанайлик. Бу мактаниш бўш бир нарса бўлиб колмас. Ўшал буюк кишиларни етишдирган ўлка хозир ҳам бор. Ўшал истеъдод хозир ҳам яширин хазина каби ўлкамизнинг бурчакларида турибдир. Биз бошларимизни бир оз карасак, юзидаги зангларни, догларни силасак, яна хаёт майдонига чикамиз. Мана шу «баъс баъдалмавт»га (кайта тирилишга — Б.К.) эришмак учун бир оз харакат керакдир. Шу харакатни буюк кишиларимиздан оламиз. Ва шу йўлга ишониб кирамиз. Бу йўлда ишлаш учун хар шахарда — Бухоро ҳам шунинг ичида - турлик комиссиялар тузилиши керакдир. Буларнинг биргалашиб, бир хатти-харакат билан ишга киришишлари керакдир. Муваффакият ташаббусга богликдир.

Вадуд Махмуд «Маорифимиз, нашриётимиз» деган маколасини Москвадалиги пайтида ёзган бўлиб, сарлавхадан кейин кавс ичида «Московдан мактуб» деган кўшимча бор. Макола В.М. имзоси билан «Зарафшон» газетасининг 1924 йил 14 октябр сонида босилиб чиккан.